

EVROPA, BALKAN, SRBIJA I GASNI GEOVIDICI

Dorijan NUAJ

Preko Južnog toka Rusija se energetske vraća na prostore Balkanskog poluostrva, ključaonice tj. vezivnog prostora između Evrope i Bliskog istoka, drugog ključnog regiona bogatog energentima za koga je zapadna Evropa tokom hladnog rata pretežno bivala vezana. Cilj je da se pretekne i učini neisplativim investicija u drugi gasovod – „Nabuko”. Može se reći da je postupanje Nemačke i Italije u odnosu prema Rusiji tipično za gotovo sve države članice Evropske unije. Tržištima obe države dominiraju nacionalne energetske kompanije koje saraduju sa ruskim „Gaspromom”. Oni saradnju sa „Gaspromom” vide kao dobru poslovnu priliku. Spoljni politički faktori po čije je strateške interese „Južni tok” opasan, podupiraju razvoj Vojvodine na način kojim bi se na njenoj teritoriji ograničile nadležnosti Republike Srbije.

Ključne reči: energija, Rusija, Evropa, Srbija, Vojvodina, naftne kompanije, politički naftovod

Jedan pogled na širi region

BALKAN JE POPRIŠTE NEOBJAVLJENOG energetske rata između Rusije i Amerike, odnosno EU, koji hara Evropom od Kavkaza i crnomorskog basena, preko Ukrajine, jugoistočne Evrope, Belorusije, Baltika. Energetski rat deo je jedne šire geopolitičke konfrontacije Brisela, Vašingtona i Moskve koja otvara perspektivu novih talasa nestabilnosti, energetske i političke kriza, pa i oružanih sukoba. Ceo taj luk zapadno-ruskog konflikta sadrži čitavu plejadu tzv. zamrznutih sukoba koje globalna ekonomska kriza, sledeći analogiju globalnog zagrevanja, polako otopljava. Gruzija i njene oštepljene republike, Nagorno Karabah, Pridnjestrovlje, kriza u Moldaviji, raspolućenost Ukrajine, Krim, još uvek nedovoljno pacifikovana Čečenija, Kosovo, jug Srbije, nestabilna Makedonija, Bosna, Sandžak, slovačko-mađarski odnosi i generalno pitanje mađarske nacionalističke renesanse uz prateći istorijski revizionizam, Vojvodina, animoziteti prema Rusiji na Baltiku i u Poljskoj. Sve su to potencijalne vruće tačke jednog u suštini nestabilnog

regiona, a što ometa konsolidaciju evropskog kontinenta koji se naslanja na tradicionalno nestabilan Bliski istok, krizu u Iraku, nestabilnost u Iranu koji se dalje vezuje za Avganistan, izraelsko-palestinski sukob itd.

Zaglušujuća je buka u medijima i analizama koja ukazuje na destabilizacioni i konfliktni potencijal navedenog područja, a povrh svega toga stoji, kao šlag na torti, rusko-američko sporenje oko klasičnih tema odnosa velikih sila, a to su rakete! U žiži ovako složene situacije u širem regionu vodi se rat cevi, grčevito lobiranje i trka sa vremenom, između dva energetska projekta. Američki „Nabuko” protiv ruskog „Južnog toka”. Ta trka, uporedo sa svim navedenim činionicima, dodatni je remetilački faktor, jer generiše patološku i ekskluzivističku kompetitivnost zagovornika dve opcije. Takav pristup podgreva već postojeće krize, revitalizuje neke pređašnje politike, a posledice na Balkanu već osećamo. Kosovo je brzo dobilo nezavisnost, jačaju zapadni pritisci da se demontira Republika Srpska i da se Bosna i Hercegovina unitarizuje. Pitanje autonomije Vojvodine i pitanje regionalizacije Srbije se aktuelizuju, produbljuju se podele među Bošnjacima i muslimanima u Srbiji, kao i dolazak nacionalista na vlast u Mađarskoj, što najavljuje nova regionalna zaoštavanja u odnosu na Srbiju, Slovačku, Rumuniju. U odnosu na srpski faktor, pogled iz Vašingtona usmerava ekipa koja je to činila i za vreme Klintonona a što je tada dovelo do vojne intervencije.

S druge strane Rusi imaju sve agresivniji nastup i sve više šire svoje prisustvo u regionu. Svima se žuri jer svetska ekonomija ne stoji dobro pa je potrebno obezbediti pozicije. Zato možemo da očekujemo povećanu nervozu. Amerika nastoji da sačuva tekovine devedesetih, postojeću političku arhitekturu, da integriše region u NATO i da omogući jasnu evropsku perspektivu. Rusija je na prvi pogled u lagodnijoj poziciji jer sve šta bi trebalo da uradi jeste da sabotira politiku Vašingtona i Brisela. No ipak, ta sabotaza nije puka zluradost nego obezbeđivanje prostora za prodor kroz „neprijateljsku” teritoriju do srca Evrope i njenih glavnih kupaca, velikih starih evropskih zemalja: Nemačke, Italije, Francuske sa kojima Moskva održava prisnije odnose nego sa EU kao celinom. Ta po interese Moskve „neprijateljska” teritorija nije u potpunosti neprijateljska, i prilično je ranjiva, jer američki posao na Balkanu još nije dovršen, a srpski faktor je opet viđen kao neko ko izaziva podozrenje na Zapadu, jer se Beograd i Banja Luka još uvek opiru politici Zapada u regionu, balansirajući na frustrirajuće uskom prostoru nevoljne saradnje i meke konfrontacije. Kako vreme odmiče, taj prostor će biti sve uži. To je dobra prilika za Moskvu, iako Beograd, svojom politikom posle petooktobarskih promena, izaziva podozrenje i u Moskvi. Još jedna specifičnost regiona jeste velika zavisnost lokalnih država, ekonomija i političkih elita od novca i podrške koja dolazi sa Zapada. Kada bi ta podrška naglo izostala, region bi se prosto urušio, pošto Kosovo i Bosna ne mogu da funkcionišu kao samostalne države, a mir u Makedoniji takođe se održava uz velike napore zapadne diplomatije. Bugarska, kao članica EU, zbog korupcije već trpi neke meke sankcije Brisela sto se ogleda u prostom uskraćivanju novca. Uz sve to dodajmo nekompetentnost i korumpiranost vlasti i organizovani kriminal čiji je jedan od generatora upravo vojno prisustvo Zapada u regionu, kao i tokovi prestrojavanja regiona tokom dezintegracije Jugoslavije i socijalizma. Kriminalci i šverceri oružja su pomogli taj proces i ne žele jednostavno da odu. Sada imamo renesansu

kriminala jer se države u regionu nalaze na ivici bankrota i na sve strane gledaju da pozajme novac i krpe državne budžete. U tom smislu, balkanske države, budući zavisne od zapadne moći, ujedno su i najosetljivije na udare svetske ekonomske krize i oporavka zapadnih ekonomija.

Gas i Evropa

Jedna od suštinskih karakteristika ne samo EU nego i celokupne Evrope u geografskom smislu jeste manjak energetske resursa u odnosu prema nivou razvoja civilizacije i potreba evropskih društava. Evropa nema dovoljno gasa, nafte, ni uglja u dovoljnoj meri, nema ni plemenitih metala ni strateških sirovina. U tom pogledu Evropa je zavisna od uvoza navedenih sirovina pa je prirodno zainteresovana da snabdevanje učini sigurnim. Problem je što su zemlje snabdevači umnogome politički i ideološki različiti od EU. Reč je uglavnom o državama koje nisu u dovoljnoj meri demokratske niti stabilne, dok neke od njih imaju potencijal da ugrožavaju energetske pa i bezbednost same EU. Iz perspektive Brisela ta kvalifikacija se uglavnom odnosi na Rusiju. Ono čega ima u Evropi jesu visoke tehnologije, mnoštvo inženjera, tehnologa i visoko kvalifikovanih radnika. EU ima moćnu poljoprivredu i razvijenu infrastrukturu, sofisticirano tržište, probirljive i zahtevne potrošače. Svi privredni potencijali EU, beskorisni su bez stabilnog dotoka energije. Količina gasa koji se proizvodi u Severnom moru, nedovoljno je i za Britaniju dok je dovoljno recimo jednoj Norveškoj koja sasvim lepo funkcioniše van EU. Najveći i najjednostavniji put za snabdevanje gasom za tržište EU je prirodno Rusija, zemlja sa najvećima zalihama tog energenta na svetu. Sve bi to bilo u redu da nije političkih i geopolitičkih nesuglasica koje remete odnose EU sa tom zemljom. U tom pogledu potrebno je pristupiti problemu iz geopolitičke perspektive.

Putevi diversifikacije i poboljšanja snabdevanja Evrope energentima odvijaju se kroz nekoliko projekata. Tako imamo „Severni tok”, koji predstavlja krunu bilateralne rusko-nemačke saradnje i započinje severno od Peterburga, prolazi dnom Baltičkog mora i dolazi u Nemačku. Drugu trasu predstavlja „Južni tok”, preko Balkana, zatim Trans-saharski naftovod i gasovod, koji bi dopremao naftu i gas iz Nigerije, pa „Beli tok”, koji iz Azerbejdžana, preko Gruzije i Ukrajine ide na Zapad i najzad „Nabuko” koji uključuje izvore u centralno-azijskim republikama i na Bliskom istoku, Tursku, Bugarsku, Rumuniju, Mađarsku itd. U geopolitičkom smislu, iz Rusije ka EU vode tri magistralna koridora: frontalni – preko Ukrajine i Belorusije (odnosno Mađarske i Poljske), zatim južni preko zemalja Balkana i severni preko regiona Baltika. Svaki od ta tri pravca iz optike Rusije kao snabdevača energentima pokriven je bilo postojećom infrastrukturom, bilo grozničavim naporima da se izgradi infrastruktura. Ne zvuči preterano tvrdnja da ekonomski i društveni razvoj Rusije zavisi od uspeha da zadrži kontrolu nad snabdevanjem Evrope energentima. Kina je suviše daleko i ona izvorima energenata u Centralnoj Aziji može prići sama dok je to za EU znatno teže. U tom pogledu EU, strahujući od rasta ruskog ekonomskog, političkog i vojnog uticaja, teži da zajedno sa Amerikom onemogući Rusiju da u toj nameri uspe. Otud i alternativni projekti energetske snabdevanja kakav je gasovod „Nabuko”, koji je zamišljen kao alternativa starog sovjetskog

kanala snabdevanja preko Ukrajine i Belorusije. U ključu energetskih koridora moguće je tu mačiti opšte političko i bezbednosno stanje u EU, a naročito u onim regionima koji se nalaze između izvora energenata i njihovih krajnjih potrošača, a to su Balkan, Ukrajina i Kavkaz. Istovremeno to su i oblasti povišene nestabilnosti i bezbednosnog rizika u neposrednom okruženju EU. Od uspeha kontrole ovih teritorija zavisi uspeh energetskih geopolitičkih strategija Zapada i Rusije. Ujedno, to su i centralne zone njihovog sukobljavanja. Suštinski cilj te politike, koja najviše odgovara američkim interesima, jeste sprečavanje dubljeg povezivanja EU i Rusije, a što bi za posledicu imalo veću integrisanost ruske ekonomije sa ekonomijama EU a samim tim bi tu zemlju učinilo podložnom i drugim vrstama integracija. S druge strane, takva politika ujedno se suprotstavlja većoj zavisnosti EU od Rusije kao glavnog snabdevača energentima i potencijalnih ruskih političkih i ekonomskih ucena i uslovljavanja.

Evropske ekonomske i političke elite podeljene su oko pristupa Rusiji. Oni koji teže većoj nezavisnosti EU od američkog interesa predlažu politiku integrisanja Rusije, odnosno njenog ekonomskog i političkog vezivanja za EU. Takva je recimo bila politika bivšeg nemačkog kancelara Gerharda Šredera, francuskog predsednika Žaka Širaka i bivšeg italijanskog premijera Silvija Berluskonija. S druge strane, kao promoteri anglosaksonskih interesa gurana Rusije stajala je britanska vlada Tonija Blera, njegovog naslednika Gordona Brauna, kao i vlade baltičkih država i Poljske čiji je antiruski sentiment podržavan od strane Vašingtona i Londona. Logika konflikta nadjačava logiku kooperacije jer EU se nalazi u veoma neugodnoj poziciji izloženosti međusobno suprotstavljenih interesa dve sile kojima se veoma žuri. Ruska izgradnja mreže gasovoda i naftovoda prema EU kao svom glavnom ekonomskom partneru (u daljoj perspektivi viđenog kao jednog od balansera multicentričnog sveta koga treba osloboditi zavisnosti od bliskoistočnih energetskih rezervoara koji nužno povlače evroatlantsko partnerstvo u ratnim avanturama i lojalnost NATO savezu) rukovođena je pre svega geostrateškom logikom. Južni tok gasovoda, u okviru geoekonomske strategije umrežavanja Rusije sa EU, ima i nekoliko specifičnosti. Preko Južnog toka Rusija se energetski vraća na prostore Balkanskog poluostrva, ključaonice (Zbignjev Bžežinski) tj. vezivnog prostora između Evrope i Bliskog istoka, drugog ključnog regiona bogatog energentima za koga je zapadna Evropa tokom hladnog rata pretežno bivala vezana. Cilj je da se se pretekne i učini neisplativim investicija u drugi gasovod – „Nabuko”. Gasovod do Nemačke, „Severni tok”, koji od Rusije ide dnom Baltičkog mora sve do Nemačke, služi da se zaobiđu pribaltičke republike i Poljska koje su se svrstale u redove tzv. druge Evrope što, iako su deo EU, zapravo igraju ulogu „buffer zone” razdvajajući i podižući tenzije između Rusije sa jedne, i Nemačke i Francuske, kao „motora” EU, sa druge strane. Na ovaj način Rusija stvara alternativu dosadašnjem *sovjetskom* gasovodu „Jamal”, koji ide kroz Poljsku do prostora nekadašnje istočne Nemačke. Na drugom kraju evropskog kontinenta, Rusija je već izgradila ispod Crnog mora gasovod „Plavi tok” do Turske, čime je energetski vezala svog starog istorijskog konkurenta i delom pacifikovala turske napore da među turkofonim postsovjetskim republikama igra značajnu geopolitičku ulogu u skladu sa modifikovanim hladnoratovskim projekcijama. Turska je, doduše, nastavila sa ometanjem ruskog transporta gasa i nafte kroz tesnace u Mramor-

nom moru (pod ekološkim izgovorima) koje traje već više od decenije, kao i da učestvuje u projektima alternativnog umrežavanja kaspijskog područja mimo Rusije (Baku-Čejhan). Ruska reakcija na nepopustljivost u zatvaranju tesnaca vidljiva je u otpočinjanju izgradnje projekta naftovoda između bugarske luke Burgas i grčkog grada Aleksandropolisa, koji je ozvaničen potpisivanjem sporazuma 15. marta 2007. godine u Atini između Rusije, Bugarske i Grčke. Pored toga, ruske namere su i da izvrše proširenje centralnog evropskog cevovoda iz hladnoratovskog perioda, poznatog kao „Družba” koji ide preko Ukrajine, prostora bivše Čehoslovačke do Mađarske, i njegovo produženje preko Hrvatske do Italije, ali i izgradnju paralelnog, nešto južnijeg kraka naftovoda od rumunske luke Konstance do hrvatske jadranske obale koja bi spojila, rekonstruisala i proširila rumunski i bivši jugoslovenski naftovod.

Iz perspektive EU začuđuje činjenica da su ovi projekti inicirani bilateralnim sporazumima koje je Rusija sklapala sa pojedinim državama EU, a ne sa EU kao celinom. Takvi bilateralni sporazumi ne predstavljaju pravni problem, ali su problematični u odnosu na energetska bezbednost Evropske unije. Oni postaju sve veća prepreka formiranju zajedničke energetske politike Evropske unije, pogotovo politike prema Rusiji. Može se reći da je postupanje Nemačke i Italije u odnosu prema Rusiji tipično za gotovo sve države članice Evropske unije. Tržištima obe države dominiraju nacionalne energetske kompanije – nemački E.ON i italijanski ENI – koje blisko saraduju sa ruskim „Gaspromom”. I ENI i E.ON pokušavaju da obezbede svoj položaj na tržištu, a saradnju sa „Gaspromom” vide kao dobru poslovnu priliku. Obe države, međutim, ovu saradnju vide i kao način da sebi osiguraju stabilne i pouzdane isporuke energenata. Kratkoročno, ovo stvara monopolistička ili polumonopolistička tržišta, koja imaju relativno visok nivo stabilnosti. Međutim, dugoročno gledano, ovi sporazumi su štetni ako se uzme u obzir izgradnja zajedničke energetske politike EU, ali takođe takav razvoj situacije čini se nije u skladu sa političkim i ekonomskim interesima faktora anglosaksonskog sveta. U svakom slučaju glavni ciljevi ruske energetske politike prema EU podrazumevaju uslovljavanje evropske energetske bezbednosti i njeno vezivanje za Rusiju kao glavnog snabdevača gasom. Istovremeno, Rusija teži da to politički kapitalizuje tako što će sprečiti dalje širenje NATO pakta prema njenim granicama, a samim time i ograničiti američki uticaj u svom neposrednom susedstvu koji Rusija vidi kao opasan po svoje interese.

Mnogi eksperti sumnjaju da je „Južni tok” održiv projekat, s obzirom da bi, po nekim procenama, koštao bar dva puta više nego „Nabuko” i da bi jednostavno skrenuo deo gasa koji se u EU uvozi kroz Ukrajinu, umesto da pruži novi izvor gasa. Na Zapadu se stiče utisak da je „Južni tok” zapravo politički gasovod osmišljen da se parira projektu „Nabuko”. Mada, iz perspektive ruskih interesa teško je reći da je jedan takav projekat smišljen iz čisto političkih razloga bez strateške računice. Međutim, nije samo Rusija i njen alternativni projekat jedina opasnost za „Nabuko”. Tu je i nesporazum koji postoji sa Turskom, koja blokira Iran kao snabdevača za ovaj gasovod. Ulaskom Irana u taj projekat uticaj Turske u regionu bi se smanjio a to ne bi ostalo bez odjeka među islamistima u samoj Turskoj na koje bi se povećao uticaj Irana. S druge strane postoji i kontroverza zbog spora koji Amerika, a naročito Izrael, imaju sa iranskim vlastima, spora čije se okončanje u skorije vreme ne očekuje, s obzirom na

pobedu aktuelnog iranskog predsednika Ahmadinedžada na poslednjim predsedničkim izborima u toj zemlji. Dakle, poziv za „Nabuko” mogao bi biti jedan od instrumenata odobrovoljavanja Irana za saradnju, ali to za sada nije izgledno. U krajnjoj liniji, Zapadu preostaju dve ključne varijante za punjenje „Nabuka” gasom: Iran sa velikim nalazištem Južni Pars (14,2 biliona kubika) i Turkmenija sa njenim nalazištem Južni Jolatanj – Osman (od 4 do 14 biliona kubika). Bez tih izvora „Nabuko” neće biti rentabilan i neće moći da popunjava gasom čak ni upola od projektovanog kapaciteta. U tom smislu će se oko Irana i Turkmenistana voditi oštra diplomatska i politička bitka. Naravno, „Nabuko” ima još slabih tačaka, jer ima dosta karika u dugačkom lancu a nisu sve karike toliko sigurne. Pad konkurentnosti evroameričkog projekta gasovoda „Nabuko” u odnosu na „Južni tok”, posle rata u Gruziji, pokazuje koliko je to tačno. Nije slučajno ni što je akcija povećanja pritiska da se zaustavi „Južni tok” pokrenuta upravo nakon ruske intervencije u Gruziji. „Nabuko” bi, po planu, trebalo da se nadoveže na alternativnu mrežu cevovoda iz kaspiskog područja (Baku – Čejhan) koji je u međuvremenu, nakon okupacije Iraka, delom integrisan i sa bliskoistočnim cevovodima (Tabriz – Erzurum, Južnokaspijski cevovod, i planirani Trans-kaspijski gasovod). „Nabuko”, gasovod planiran da dužinom od 3.300 kilometara ide od turskog grada Erzuruma do Baumgartena u Austriji, zamišljen je kao „osujećujuća alternativa” koja bi trebalo da spreči energetske umrežavanje EU i Rusije, te zadrži evropske energetske potrebe u usmerenju prema Bliskom istoku. „Nabuko” bi iz Turske trebalo da ide kroz Bugarsku, Rumuniju, Mađarsku i Austriju, i da, silama ekonomske uslovljenosti, nužno dovede do primanja Turske u EU kao dugoročnog cilja anglosaksonske (Vašington-London) strategije, a čemu se protivi osovina Pariz-Berlin, ma ko bio na vlasti u Nemačkoj ili Francuskoj.

„Južni tok”, „Nabuko”, Srbija i pitanje autonomije Vojvodine

Ako stvari posmatramo sirovo u optici geopolitike vidimo da postoji jak razlog pre svega američke strane da „Južni tok” iz Rusije ne sme da dovede gas do Evrope, samo iz jednog razloga – da bi EU ostala trajno ekonomski i politički zavisna od Amerike. S druge strane prisutan je još jedan, manji ali svakako jak interes koji ne ide u prilog realizaciji „Južnog toka”. Ako ruski gas u Evropu bude dolazio Severnim potokom umesto kroz Poljsku, opet će Nemačka obavljati redistribuciju. Otud, „Južni tok”, gasovod koji bi obezbedio treći alternativni put snabdevanja Evrope, nije u interesu Nemačkoj kao centralnoj državi redistribucije gasa i kao državi koja realizacijom projekta Severni tok dobija još više na značaju. U sklopu tog interesa, severna srpska pokrajina Vojvodina dobija specifičnu težinu, pošto se to vezuje za oblast Panonije i mađarske teritorije. S te tačke gledišta otvara se zanimljiva perspektiva aktuelizacije pitanja statuta Vojvodine, koji ide u ključu sa izvesnom promenom vlasti u Mađarskoj. Osim kao tranzitni prostor, teritorija pokrajine Vojvodine je značajna jer se tamo nalazi i podzemno skladište Banatski Dvor, ali i ostala ispražnjena ležišta prirodnog gasa. U sklopu NIS-a, odnosno NIS-ove kompanije NIS Naftagas, nalaze se još četiri prazna ležišta gasa. Njihovo efikasno povezivanje sa podzemnim skladištem Banatski Dvor dobilo

bi se podzemno skladište gasa od velikog regionalnog značaja. Na taj način Srbija bi mogla da konkuriše Mađarskoj koja kod Segedina ima sistem podzemnih skladišta gasa.

Takav sled događaja se direktno reflektuje i na prilike u Srbiji. Kad je konačno druga vlada bivšeg premijera Vojislava Koštunice pristala da proda Naftnu industriju Srbije (NIS) ruskom „Gaspromu”, deo srpske vlade se predomislio i ta vlada se raspala. Kad je postalo jasno da ni političkim porazom Koštunice i njegovim političkim marginalizovanjem, niti razbijanjem najmoćnije opozicione srpske stranke (Srpska radikalna stranka), nije moguće oboriti gasni sporazum sa Rusijom, pošlo se i na aktuelizovanje pitanja autonomije Vojvodine te jačanje separatističkih težnji u toj pokrajini. Činjenica je da se u Vojvodini, aktualizacijom pitanja njene autonomije i prava manjina, političkim sredstvima može osujetiti „Južni tok”. Otud je možda i razumljiva politika u Srbiji vladajuće Demokratske stranke da zadrži kontrolu nad Vojvodinom, tako što će definisati njenu autonomiju. Spoljni politički faktori po čije je strateške interese „Južni tok” opasan, podupiraće razvoj Vojvodine na način kojim bi se na njenoj teritoriji ograničile nadležnosti Republike Srbije. To je potencijalni razvoj situacije koji bi vodio dodatnoj destabilizaciji političkog kontinuiteta na teritoriji Srbije. Za to postoje pretpostavke. Članom 11. Predloga Statuta Vojvodine predviđa se *korišćenje*, kao osnov kojim pokrajina stiče vlasništvo nad republičkom imovinom, čime se daje legitimitet za eventualnu mogućnost da pokrajinski organi vlasti samostalno uređuju imovinske odnose na teritoriji Vojvodine. Autonomiške političke struje bi po generisanju većih uticaja svetske ekonomske krize u Srbiji, mogle početi da za sve nevolje okrivljuju centralnu vlast Republike Srbije i Beograd. Vojvodina, koja bi se po sličnom receptu, poput Kosova ili Crne Gore, odvojila od Srbije, mogla bi iznova da reguliše svoj energetske i imovinski status. Drugim rečima, unutrašnja politička dinamika u Srbiji, pod pritiskom posledica svetske ekonomske krize, mogla bi da dovede do toga da Vojvodina kao pokrajina pokuša da blokira realizaciju gasnog sporazuma Srbije sa Rusijom, pod uslovom da se pokrajinska struktura demokrata otrgne kontroli vrha stranke a zadrži pozicije u samoj pokrajini.

Za srpske interese se objektivno nije pojavila bolja alternativa „Južnom toku”. Nije bilo ni planirano da „Nabuko” ide preko Srbije, već preko Bugarske, Rumunije i Mađarske. Srbija je energetske povezana s Rusijom i s njom u tom sektoru ima dugoročne nezavršene aranžmane, a ne sa Iranom ili Turkmenistanom koji predstavlja izvornu bazu za „Nabuko”. Po logici projekta, „Nabuko” potpuno zaobilazi Srbiju i tek posledično je opskrbljuje energentima po tržišnim cenama, favorizujući integrativne procese na zapadnom Balkanu u kojima bi Srbija imala krajnje perifernu ulogu. Sa druge strane, prolazom glavnog kraka „Južnog toka” kroz Srbiju bila bi popravljena energetska pozicija Srbije u regionu, naročito u odnosu prema Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Čak i izgradnjom samo pobočnog kraka „Južnog toka”, popravilo bi se stanje u srpskoj energetici, ali sa umanjenom tranzitnom dobiti, dok bi umesto regionalnog energetskeg igrača, Srbija ostala nekakva poluperiferija u mrežnom sistemu koji je, čak i u ovoj opciji, povoljniji od alternative koju Srbiji nudi „Nabuko”. Srbija, inače energetske veoma zavisna od uvoza, u želji da koristi ekološko i efikasnije gorivo, proklamovala je prioritet povećanja upotrebe gasa, pa se u narednih sedam godina planira

rast njegovog uvoza za 50 odsto. Zbog toga je dodatno pojačan izazov pred kojim se Srbija danas našla. Željna da kroz nju svakako prođe magistralni gasovod „Južni tok”, došla je u situaciju da u paketu daje i svoj naftni sektor. Po toj pogodbi NIS je dobila ruskog vlasnika, dok bi kroz Srbiju prošao tranzitni gasovod. Ono što nije sigurno, jeste koliko će biti tranzitni? Takođe, srpsku javnost brine i koliko će novi vlasnik pomoći da NIS bude tehnološki, energetski i ekološki moderna kompanija? Ako će novi gasovod zadovoljavati potrebe za gasom samo Srbije i eventualno BiH, u narednih 20-ak godina, onda ponuda „Gasproma” nije dovoljno dobra ni sa stanovišta gasne, a kamoli naftne privrede.

Drugi bitan projekat za Srbiju je Panevropski naftovod (PEOP). Vrednost ulaganja se procenjuje na oko tri i po milijarde dolara, dok samo gradnja kroz Srbiju košta oko trista miliona dolara. PEOP bi naftu transportovao sa postojećih naftnih terminala u Konstanci – crnomorskoj luci u Rumuniji – do italijanske luke Trst, preko Srbije, Hrvatske i Slovenije. Naftovod bi bio dug oko 1.400 kilometara, a godišnje bi trebalo da se transportuje između 60 i 90 miliona tona nafte. Panevropskim naftovodom bi se u srednju i zapadnu Evropu dopremala nafta iz kaspijskog regiona, odnosno Azerbejdžana, Turkmenistana i Kazahstana. Prednosti gradnje PEOP-a su u tome što bi se kaspijska i ruska nafta dovele do severnog Jadrana, uz direktnu vezu sa Transalpskim naftovodom. Pored toga, on bi i ekološki bio isplativ, jer bi se izgradnjom ovog pravca smanjio broj tankera koji dolaze u severni Jadran. Nafta koja se sada doprema u luku Trst morem, transportovala bi se kopnenim putem. Srbija bi na ovaj način rešila pitanje paralelnog pravca snabdevanja naftom.

Kontroverzni aspekti ruskog prisustva u Srbiji

Afirmacijom nove ruske politike u oblasti energetike na Balkanu i po pitanju Kosova, došlo je do određenih promena u geopolitičkoj orijentaciji Srbije. Te promene nisu suštinske ali raniji, koliko-toliko konsolidovani smer ka evroatlantskim integracijama i liberalizaciji ekonomije dobio je neke disonantne tonove. Kao prvo, to se videlo u diplomatskom partnerstvu Rusije i Srbije u vezi sa rešavanjem statusa Kosova. Druga oblast je u ekonomskom sektoru, a naročito u oblasti energetike. Da bi došli do suštine, moramo se malo pozabaviti pitanjem Kosova kroz prizmu ruskog uticaja. Stvari se mogu posmatrati na način da pozadina čitave priče dobija jedan tok kakav dugo nije bio prisutan na sceni. Čitava ta situacija podseća na neku vrstu podele sfera uticaja između velikih sila. Pa tako recimo imamo diplomatsku bitku između Zapada i Rusije koja može da ode u tom pravcu da Kosovo pripadne Zapadu dok ostatak Srbije lagano klizi ka Rusiji. Ostatak Srbije, odnosno 85 odsto njene današnje zvanične teritorije nije mali dobitak za rusku sferu uticaja ako se uzme u obzir totalna okruženost zemljama u kojima je zapadni politički, vojni i ekonomski uticaj uglavnom etabliiran. Zahvaljujući geografskom položaju Srbije te značajnim srpskim prisustvom u Bosni i Crnoj Gori, delimično na Kosovu, Makedoniji i Hrvatskoj, onda ta pozicija za rusku perspektivu predstavlja značajan dobitak. Problem je obezbediti kooperativnost i fleksibilnost srpske vlade prema ruskim interesima, a ta vlada za sada šalje signale i na Zapad i Rusima. U tom svetlu,

ovo područje sa Beogradom kao epicentrom u narednom periodu postaje poprište borbe između Zapada i Rusije. Ono što Rusiji najviše smeta i što je fokus njene uloge u borbi oko statusa Kosova jeste širenje NATO, a ne cepanje Srbije. Tako se u Srbiji stvara rezon po kome je pristupanje NATO paktu isto što i priznanje nezavisnosti Kosova. Otud je jačanje njenog uticaja u Srbiji i na Srbe deo ruske strategije u Jugoistočnoj Evropi, a to je, između ostalog i obezbediti gornji krak „Južnog toka”, a ne samo donji koji ide ka Italiji. Sektor energetike se u tome savršeno poklapa sa tom geopolitičkom ruskom intencijom. Ruske tendencije idu u pravcu stvaranja nove geostrateške realnosti u regionu Evrope i centralne, odnosno zapadne Azije i u pravcu jačanja ruskog uticaja korišćenjem veza sa preostalim malobrojnim saveznicima u ovim regionima.

Svojevremena poseta američkog potpredsednika Džozefa Bajdena Beogradu, između ostalog, imala je i cilj da čvršće priveže srpske vlasti uz evro-atlantske integracije i da pokuša da osujeti ili uspori penetraciju ruskog uticaja u Srbiji. No, indikativno, odmah nakon odlaska Bajdena iz Beograda stiže najava dolaska „Gasprom banke” u Srbiju, inače vlasnički povezane sa kompanijom „Gasprom”, čija je namera da preuzme neku od srpskih banaka, a što Rusima otvara mogućnost kontrole finansijskih tokova poslova energetike u Srbiji. Podsetimo da naftaški poslovi u Srbiji imaju veličinu jedne petine učešća u srpskom državnom budžetu.

U realizaciji ruskih planova prema Srbiji prostor i infrastruktura Bugarske igraju veliku ulogu. U tom smislu vredi pomenuti i ogroman uticaj koji su Rusi u domenu energetike napravili u Bugarskoj. Indikativno deluje i činjenica da je preko Bugarske tokom UN sankcija devedesetih prema SR Jugoslaviji, išao glavni šverc energenata i ostale robe. Sve te aktivnosti sa bugarske strane bile su organizovane od struktura bivše, proruske obaveštajne službe i tajne policije sa kojom je saradivala Miloševićeva tajna policija i odabrani tajkuni. Realno je pretpostaviti da taj uticaj i ta veza još uvek postoje, naročito ako se uzme u obzir da demokratska vlast u Srbiji posle 5. oktobra nije izvršila temeljne reforme državnih, bezbednosnih i državno-ekonomskih struktura. Ostalo je dosta prostora da akteri tih veza i dalje nastave da rade i održavaju rusko-bugarsko-srpsku obaveštajno-kriminalno-poslovnu vezu. Ekonomsko-političke sankcije koje je Zapad uveo SR Jugoslaviji (odnosno Srbiji) tokom vladavine Slobodana Miloševića pomogle su učvršćavanju proruskih bivših obaveštajnih kriminalizovanih elemenata u Bugarskoj. U tom svetlu postoji realna opasnost da paralelno sa ruskim uticajem u Srbiji jačaju strukture slične pomenutim strukturama u Bugarskoj te da opet dođe do njihovog jačeg povezivanja a što indirektno ugrožava bezbednost obe zemlje. Ne treba zaboraviti da srpske službe bezbednosti nisu temeljno reformisane kao bugarske te da imaju jak uticaj u preduzećima koji su i dalje ostali pod neposrednom kontrolom države. U pogledu Bugarske ne znači kako ta zemlja vodi nekakvu dvostruku politiku nego bugarska ambivalentnost ukazuje na posledicu jačanja ruskog uticaja u regionu. Iako je u Bugarskoj veoma jaka politička opcija koja se zalaže protiv energetske „rusifikacije” Bugarske, Rusija u pojedinim krugovima u toj zemlji ima jake saveznike. U svakom slučaju, činjenica je da je

Bugarska ključna država za realizaciju projekta „Južnog toka” pa je samim tim najviše izložena oštroj geopolitičkoj borbi velikih sila.

No, privodeći kraju ovaj pogled, vratimo se Srbiji. U suštini, Srbija, našavši se u teškoj ekonomskoj situaciji, ima potrebu da kako je god moguće popuni svoj državni budžet. Iz tih razloga je NIS ekspresno bio prodat Rusima, jer da nije krize, ta prodaja, ali i ceo gasni aranžman sa Rusijom mogao bi biti doveden u pitanje. Ruska finansijska injekcija je donela značajan input srpskom budžetu i doprinela njegovoj stabilnosti. Srbija više nije gadljiva na ruske i kineske pare, jer novac sa Zapada očigledno nije u dovoljnoj meri i na zadovoljavajuć način dostupan finansijski usahloj srpskoj državi. U tom svetlu nije iznenađujuće da je Tadić ovlastio socijaliste kao posrednike u približavanju Rusima, a što zapravo pokazuje pravi smisao i suštinsku ulogu Socijalističke partije Srbije u aktuelnoj srpskoj vlasti. Tako bivši Miloševići saradnici (ne) očekivano dobijaju vetar u leđa. Naime, oni će biti zaslužni ako ruski krediti i investicije krenu put Srbije. Takođe, indikativno deluje i činjenica da NIS, sada u većinski ruskom vlasništvu, ima velika potraživanja prema mnogim ekonomskim subjektima u Srbiji, i ne namerava da odustane od naplate tih potraživanja, a što može da ima dalekosežne posledice u pravcu dalje „rusifikacije” Srbije.

Abstract: Serbia and the Gas Geo-visions

The South Stream pipeline will enable Russia's energy return to the Balkan Peninsula, the keyhole, i.e. the region connecting Europe with the Middle East – the other crucial energy rich region with which Western Europe was mainly linked during the Cold War. The aim is to overtake and render unprofitable investment in the other gas pipeline – Nabucco. It can be concluded that the conduct of Germany and Italy towards Russia is typical for almost all countries members of the European Union. National energy companies dominate the markets of both these countries – both closely cooperate with Russia's Gazprom. They view cooperation with „Gazprom” as good business policy. Certain foreign policy factors who view the South Stream pipeline as a threat to their strategic interests, will back the development of Vojvodina in order to limit the jurisdiction of the Republic of Serbia in its territory.

Keywords: energy, Russia, Europe, Serbia, Vojvodina, energy companies, political pipeline